

A Pij II. je posvetil vse svoje vladanje v le-ta vrhovni namen. Vsled svoje prejšnje diplomatične delavnosti je mogel, kakor prerok, pregledati sedanost in bodočnost; kakor skrben oče je skušal odvrniti od krščanskih držav preteči polom. Da njegov strah ni bil pretiran, kažejo jasno poznejši, več kot tristoletni boji, v katerih je morala Avstrija, deloma tudi Rusija in poljsko kraljestvo prelitati grozne potoke junaške krvi. Vprašanje, katero je on, kakor nobeden njegovih sovrstnikov, razumel, še

Tržaški škof dr. Nagl.

niti danes ni rešeno, to je orientsko vprašanje. Da bi bil on našel v svoji dōbi tisto pomoč, po kateri je v neizmerni skrbi hrepenel ves čas svojega vladanja, bilo bi to vprašanje gotovo že zdavnaj rešeno v čast in blagor krščanstva in — slovanstva, ki mora med vsemi narodi najbolj zahtevati ugodne rešitve.

Druge evropske države takrat niso spoznale Pijevega prizadevanja. Mesto da bi bile složno odvrnile skupno nevarnost, so se med seboj prepirale; mogočni Benečani

so Turke iz trgovinskih ozirov celō pogostoma podpirali; igrali so ravno tisto žalostno vlogo, katero igrajo v sedANJI svetovno pomenljivi vojski med Rusi in Japonci, med Kavkazi in Mongoli — pohlepni Angleži. Genljivo popisuje Pij II. to neslogo med evropskimi državami v pismu na glavnega odvetnika benečanske ljudovlade, Leonarda Benevolenti; s skrajno žalostjo pravi med drugim: „Videre videor exterminium nostrum! Omnes Turchi procuratores sumus, Maumeto viam omnes praeparamus!* — „Zdi se mi, da vidim naš pogin! Vsi smo Turku pomočniki, Mohamedu pripravljamo vsi pot!“

Pij je neumorno premišljeval, kako bi odvrnil pretečo nevarnost. Mislil je na raznovrstna sredstva. Lotil se je celo neverjetnega poizkusa — h krščanstvu izpreobrniti sultana Mohameda samega. Pisal mu je globoko premišljeno razpravo o bistvu krščanske vere; ocenjevalci Pijeveih del in zgodovinarji pravijo, da je to njegov najduhovitejši spis. Pij previdno razlaga brezdvomno vzvišenost krščanstva nad mohamedanstvom v verskem in nravstvenem oziru; po logičnem izvajanju pride tudi do sklepa, da mohamedanstvo ne bode nikdar krščanstva premagalo; slednjič sultana opominja, prosi in roti, naj postane kristjan, kakor so se izpreobrnil Konstantin v Rimu, Klodevik pri Frankih, Agilulf pri Langobardih, Štefan pri Ogrih. A papeževo pismo ni imelo nobenega uspeha.

Ko je Pij II. videl, da s prijaznim opominom in s ponižno prošnjo ničesar ne opravi, poišče drugi pripomoček v dosego svojega namena. Oborožiti hoče celo krščansko Evropo proti Turkom; dōbo križarskih vojsk hoče obnoviti. Skliče torej v Mantovo l. 1459. mednarodni shod vseh evropskih držav, prvi tak shod, ki ga pozna zgodovina! Dne 26. septembra otvori on sam shod z govorom, ki je po vsebini in obliki pravi biser klasičnega govorništva. V njem pravi med drugim: „Sveta dežela, v kateri sta tekla med in mleko; tla, na katerih so vzrasli prvi cveti našega odrešenja; svetišče Salomonovo, v katerem je Gospod tolikokrat